

3. Реабілітаційний супровід навчання неповноправних дітей : метод. посіб. / уклад. А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. Львів : Колесо, 2008. 144 с.
4. Рудинеско Е. Розладнана сім'я. / Пер. з фр. Київ: Ніка Центр, 2004. 232 с.
5. Скворцов И.А. Психологические особенности родителей при неврологической инвалидности ребенка. Исцеление. Москва, 1995. Вып.2. С.397- 423.
6. Фурман А.В. Психодіагностика особистісної адаптованості: Наукове видання. Тернопіль: «Економічна думка» 2000, 197 с.

Виноградова Т., Познанська Т.

студентки 4 та 1 курсів

юридичного факультету

Тернопільського національного

економічного університету

Науковий керівник к. психол. н., доцент кафедри

психології та соціальної роботи ТНЕУ

Гіряк Г.С.

СОЦІАЛЬНА НОРМА: ПОНЯТТЯ, РІЗНОВИДИ ТА ФУНКЦІЇ

Кожна людина свідомо чи несвідомо керується у своїй діяльності певними правилами, тобто шаблонами правильної поведінки відповідно до інтеріоризованих зразків. Ці правила відрізняються як за змістом (регулюють стосунки людей у різних сферах суспільного життя - домашнього господарства, сім'ї, власності, політичної влади тощо), так і за походженням (встановлені різними організаціями, спільнотами, органами державної влади або ж складені історично в процесі розвитку людства). Якби не було правил, що регулюють поведінку людей, то існування суспільства було б неможливим.

Всі стандарти, щодо предмета регулювання традиційно поділяються на дві великі групи: 1) *соціальні норми*, що регулюють взаємини між людьми, їх об'єднаннями; 2) *технічні норми*, що регулюють взаємозв'язок людини з природою чи технологією [2].

Скакун О.Ф. розмежовує такі особливості соціальних норм:

1. Правила (шкали, моделі, зразки) *регуляторної поведінки* - соціально-вольові норми, які встановлені історично або цілеспрямовано. Вони уможливають уніфікацію регуляції суспільних відносин.

2. Правила поведінки *загального характеру*, тобто правила, які не мають конкретного адресата. Вони покликані спрямовувати поведінку людей і набувають чинності, коли встановлюються відповідні суспільні взаємини.

3. Правила поведінки *приписувального характеру* є *обов'язковими*. Вони встановлюють заборони і забезпечують стандарти поведінки.

4. Правила поведінки, передбачені певними інстанціями, що впливають на поведінку людей (внутрішнє переконання, соціальний вплив, державний примус тощо) [5].

За способом встановлення і забезпечення прийнято розрізняти такі норми:

- *моральні норми* - правила, розроблені відповідно до уявлень людей про добро і зло, справедливість і несправедливість, честь і нечесність тощо; тобто вони базуються на моральних ідеалах;

- *звичаї* (традиції, обряди, ритуали, ділові звичаї) - правила, що формуються історично в результаті їх неодноразового використання людьми;

- *корпоративні норми* (стандарти організації) - правила поведінки, що прийняті / склались в організаціях і поширюються на усіх їх членів;

- *норми права* - правила, що встановлені уповноваженими органами та підтримуються відповідно державним примусом [4].

За змістом чи сферою взаємин соціальні норми поділяються на:

- *політичні* (правила, що регулюють відносини щодо здійснення політичної влади, корпоративного управління);
- *економічні* (правила, що регулюють відносини, що стосуються виробництва та розповсюдження матеріальних товарів і нематеріальних благ);
- *культурні* (правила, що регулюють поведінку людей у невиробничій сфері суспільства: це насамперед питання правил, що регулюють творчу, спортивну та іншу діяльність, й відповідають потребам особистості);
- *естетичні* (правила, що стосуються поняття краси людських вчинків);
- *релігійні* (правила, що регулюють стосунки віруючих один з одним, з релігійними організаціями, релігійними звичаями);
- *технічні* (правила необхідного або цілеспрямованого поведіння людей з природничими предметами, інструментами, різним технічним обладнанням, вибуховими речовинами, токсичними хімічними речовинами тощо) [1; 4].

Очевидно, що основною функцією соціальних норм є регулятивна, тобто вони врегульовують суспільні взаємини. Під функцією в цьому випадку розуміється роль, яку відіграють соціальні стандарти в житті громади або окремої людини.

Похідними функціями соціальних норм є:

- комунікаційно-інформаційна, тобто через соціальні норми відбувається процес взаємодії (спілкування) між соціальними суб'єктами, а також передача інформації про поведінку суб'єкта від одного суб'єкта до іншого;
- оцінювальна, яка означає, що соціальні норми часто функціонують як критерії оцінювання поведінки соціальних суб'єктів (наприклад, морально - аморально, правове - протизаконне, красиве - потворне тощо);
- трансляційна (освітня) полягає в тому, що соціальні норми фокусують увагу на досягненнях та досвіді людства в організації суспільного життя, відносинах між соціальними суб'єктами [1; 4].

Серед усіх соціальних норм найбільш поширеними і значущими для суспільства є *мораль і право*. Вони тісно взаємопов'язані між собою, бо виражають загальнолюдські цінності й ідеали. У своїй основі правові норми мають моральний характер. Отже, норми права є різновидом соціальних норм, але мають свої специфічні риси, якими відрізняються від усіх інших соціальних норм [5, с. 47]. Мораль і право є основними регуляторами поведінки людини. Зв'язок між ними складний і передбачає взаємозв'язок подібності та відмінності.

Кожне суспільство має регулювати стосунки між людьми, охороняти та захищати просоціальні взаємини. Таке регулювання та захист суспільних відносин здійснюється за допомогою соціальних норм. Право займає провідне місце в системі таких стандартів. У юридичній літературі право вважається соціальним явищем і волею держави (юридичне право).

Єдність закону та моралі втілюється в наступних ознаках:

- 1) *системність* (право і мораль - це системи соціальних норм);
- 2) *єдина мета* (право і мораль переслідують однакові цілі - організацію суспільних відносин, сприяння свободі, рівності, гуманізму та справедливості);
- 3) *дотримання норм* (норми закону та моралі багато в чому збігаються, оскільки одні й ті ж акти поведінки право і мораль забороняють чи стимулюють);
- 4) *однакове коло адресатів* (право і мораль адресовані одному колу осіб);
- 5) *загальні цінності* (право і мораль постають як основні людські цінності, як показники соціального та культурного прогресу суспільства) [3, с. 265].

Сутнісні відмінності між правом і мораллю полягають в наступному:

1) способи встановлення (правові норми створюються або офіційно визнаються державою, а моральні норми не є продуктом якоїсь конкретної цілеспрямованої діяльності, вони виникають і розвиваються стихійно у суспільстві; на відміну від закону, мораль має неформальний характер);

2) методи забезпечення (право забезпечується і захищається державою, яка стежить за дотриманням закону і карає тих, хто його порушує, а мораль ґрунтується на силі громадської думки, а її внутрішнім гарантом є людська ідентичність);

3) концепції оцінювання (оцінюючи поведінку людини, право регулюється поняттями, законного і незаконного, караного і некараного, а мораль оцінює дії людини з точки зору добра, справедливості, сумління, честі, обов'язку);

4) різний характер відповідальності за порушення та різний порядок здійснення відповідальності (порушення норм права є підставою негативної реакції держави у вигляді юридичної відповідальності; форми юридичної відповідальності та порядок її здійснення суворо регламентуються законодавством, а формою моральної відповідальності - громадський осуд);

5) сфера застосування (мораль, зазвичай, регулює міжособистісні взаємини (між друзями, членами однієї родини), а закон регулює відносини, які є найбільш важливими з погляду суспільства в цілому, конкретні відносини власності, влади, зайнятості та управління, здійснення правосуддя [3, с. 266; 7].

Також, варто зосередити увагу на принципі конвенційності, що суттєво відрізняє норми моралі та права. Оскільки норми та закони у праві базуються на формальній домовленості, а норми у психології чи природничих науках мають об'єктивну природу незалежну від людей чи думки більшості.

Підсумовуючи вище сказане, можна стверджувати, що мораль і право взаємодоповнюють одне одного. Норми права слугують своєрідною настановою для зміцнення та відстоювання моральних основ суспільства. Сила законів зростає, якщо вони покладаються не лише на владу примусу, а й на суспільну мораль. Правова система організованого державою суспільства встановлює моральні вимоги, котрі є життєво важливі для суспільства в цілому. У своїй роботі щодо вдосконалення закону законодавець має враховувати стан соціальної моралі, етичну культуру населення та передбачати, що закон повинен бути етичним, справедливими та гуманними [7]. За допомогою права держава домагається утвердження у свідомості громадян прогресивних норм моралі, бореться з несправедливістю, злом та асоціальною поведінкою. Своєю чергою, мораль впливає на правове життя суспільства, розвиток права, а відтак разом із ним сприяє зміцненню громадського порядку.

Список використаних джерел

1. Гірняк А., Павлишин Ю. Поняття про норму як про предмет теоретико-методологічного аналізу. *Вітакультурний млин*. 2011. Модуль 14. С. 67-71.

2. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 264 с.

3. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: підручник. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 584 с.

4. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2016. 492 с.

5. Мохонько А. В. Місце норм права у системі соціальних норм. *Держава і право*. 2010. Вип. 48. С. 44-49.

6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. 2-ге вид. Харків, 2005. 650 с.

7. Фурман А.В., Гірняк А.Н., Гірняк Г.С. Громадський моніторинг роботи судів Тернопільщини. *Психологія і суспільство*. 2016. № 3. С. 122-128.